

У спеціалізовану вчену раду
Д 35.154.01
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього НАН України»

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата економічних наук, старшого наукового співробітника
Щеглюк Світлани Дмитрівни
на дисертаційну роботу Біланюк Ольги Петрівни
«Розвиток транскордонного туристичного ринку в умовах інтегрування
України в ЄС»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна
економіка

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з планами і напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними та галузевими науковими програмами.

Входження України у європейський економічний простір потребує переосмислення підходів, принципів та методів просторової організації господарської діяльності транскордонних регіонів. Сукупність здійснюваних на державному рівні реформ від територіальної організації влади – до медичної й освітньої реформ спираються на передусім на ендогенні чинники місцевого розвитку, серед яких чільне місце належить туризму, який здатний активізувати локальні активи для ефективного господарювання.

На сучасному етапі реформування вітчизняної економіки актуальним постає завдання ефективного використання різноманітних ресурсів транскордонних регіонів, які з одного боку володіють природним і господарським потенціалом території, а з іншого характеризуються особливими умовами управління в межах співпраці. Найбільш вагомим результатом взаємовигідної співпраці у транскордонному регіоні є формування транскордонного ринку товарів та послуг, особливе місце у якому належить

транскордонному туристичному ринку. Саме тому вагомого значення набуває аналізування особливостей його розвитку в умовах поглибленої євроінтеграції вітчизняних регіонів, активізації процесів децентралізації місцевого самоврядування, зміни світових імперативів розвитку туризму. Проблематика забезпечення ефективного розвитку транскордонного туристичного ринку актуальна на всіх рівнях господарювання, а забезпечення його сталого розвитку відповідає прийнятим Україною Цілям сталого розвитку 2030.

Актуальність теми підтверджується тим, що робота виконана в контексті основних положень стратегічних цілей регіональних стратегій соціально-економічного розвитку вітчизняних областей Карпатського регіону, Стратегією розвитку ЄС «Європа 2020», стратегічними пріоритетами розвитку східних прикордонних регіонів Польщі, пов'язана із процесами децентралізації органів влади та місцевого самоврядування, інклюзивності й сталості регіонального та місцевого розвитку.

Актуальність теми також визначається тісним зв'язком роботи з низкою науково-дослідних робіт кафедри туризму Львівського національного університету імені Івана Франка, що виконувалися в межах розробки тем: «Оптимізація використання рекреаційно-туристичного потенціалу Західного регіону України: теоретико-методологічні і прикладні аспекти» (2016-2018рр., №ДР 0116U001635); «Оптимізація просторової та структурної організації туристичної інфраструктури Карпатського регіону України» (2019-2021 рр., №ДР 0119U002411), у яких авторські дослідження розвитку транскордонного туристичного ринку представлені у наукових публікаціях та звітах.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та практичних рекомендацій

Основні наукові положення дисертаційної роботи, результати і висновки дослідження мають достатньо високий ступінь обґрунтованості та вірогідності. Вони спираються на критичне узагальнення й аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, фахівців-практиків з проблем регіонального

розвитку та управління, функціонування туристичного ринку, організації господарської діяльності у транскордонному регіоні, нової економічної географії та основних концепцій регіональної економіки щодо розвитку транскордонного туристичного ринку умовах інтеграції України до ЄС.

Обґрунтованість основних висновків дослідження базується на глибокому розумінні методологічного підґрунтя досліджуваної проблеми, об'єкта і предмета дослідження, а також розумінні дисертанткою усієї сукупності проблем, що стосуються теорії і практики формування й розвитку транскордонного туристичного ринку. Теоретичні положення та прикладні аспекти роботи базуються на загальнонаукових (узагальненні, аналізу та синтезу, порівняння, системного підходу, структурного, графічного та матричного методів) та спеціальних методах дослідження (факторного, кореляційного аналізу, статистичного методу розрахунку ефективності діяльності туристичного ринку, обчислення коефіцієнтів концентрації та локалізації; методу декомпозиції, стратегічного аналізу, картографічного).

Слід окремо відмітити вміле застосування інструментарію багатофакторного регресійного аналізу для економетричної оцінки дії чинників розвитку туристичного ринку в транскордонному регіоні. Все це дозволяє дійти висновку про міждисциплінарний характер дослідження, коректне використання авторської методології, в основі якої лежить системний підхід, високий ступінь обґрунтованості та достовірності отриманих наукових положень, висновків і рекомендацій, що випливають із результатів досліджень автора. Представлені наукові положення, висновки і рекомендації достатньо підкріплені використанням значної кількості наукових джерел (204 найменувань, більшість з яких становлять іноземні наукові праці) та статистичної інформації. Висновки дисертантки всебічно аргументовані та відповідають реаліям вітчизняної регіональної економіки, транскордонної співпраці, пов'язаними з європейськими інтеграційними процесами та реформуванням української держави.

Дослідження має достатню інформаційну основу, що складається з

офіційних статистичних даних України та Польщі, даних міністерств та відомств, довідкових джерел та спеціалізованих сайтів. Положення та висновки дисертаційної роботи досить широко представлені науковій спільноті у процесі обговорення на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах та семінарах як в Україні, так і за кордоном.

3. *Наукова новизна результатів та висновків, сформульованих у дисертації.*

Аналіз основних положень дисертації дозволяє зробити висновок про те, що поставлену дисертанткою мету повністю досягнуто. Ретельне вивчення дисертації і праць здобувачки, аналіз ґрунтовності наукових положень дозволяють зробити висновок, що **наукова новизна одержаних результатів дослідження** ґрунтується на *удосконаленні*:

- концептуальних засад розвитку українсько-польського транскордонного туристичного ринку шляхом імплементації принципів smart-спеціалізації. Зокрема, виокремлено перспективні сфери (розвиток велосипедного туризму та створення довгодистанційної міждержавної велосипедної траси, розширення ринку за рахунок збільшення кількості туристів у віці 55+ та створення туристичних продуктів для цієї вікової групи, розвиток сентиментального (ностальгічного) туризму), визначено стратегічні напрямки та заходи (створення цифрової платформи українсько-польського транскордонного туристичного ринку, розробка та проведення активної промоційної кампанії спільних туристичних продуктів) щодо їх реалізації в умовах активізації євроінтеграційних процесів (С.160-168);

- наукових положень щодо стратегування розвитку транскордонних туристичних ринків між Україною та країнами ЄС, в основі якого повинні лежати принципи розумного, сталого та інклюзивного зростання. На відміну від сучасних підходів до розвитку туризму, які базуються на традиційних факторах, обґрунтовано, що туризм як одна із високодинамічних сфер економічної діяльності володіє потенціалом розвитку на основі активного

залучення інноваційних (креативних) продуктів, інформаційно-комунікаційних технологій, а також ефективного використання внутрішнього потенціалу транскордонного регіону задля виявлення нових підприємницьких ініціатив та точок економічного зростання (С. 67-69; С.124-131; С.141-145);

- методологічних підходів до регулювання розвитку транскордонних туристичних ринків, зокрема доведено доцільність перенесення з державних органів влади на органи місцевого самоврядування ваги відповідних управлінських повноважень, необхідність вдосконалення інституційного підґрунтя участі територіальних громад як повноцінних суб'єктів в проектах транскордонного співробітництва шляхом приведення вітчизняного законодавства у сфері транскордонного співробітництва до європейських стандартів, активізації фінансово-організаційного забезпечення означених процесів в ході адміністративно-фінансової децентралізації та зростання зацікавленості територіальних громад у розвитку локальних туристичних ринків як джерела нарощення їх економічної спроможності (С.48-49, С.168-171)

Крім того, значний науковий інтерес становлять сформульовані автором наукові положення, що здобули *подальший розвиток* у дисертаційній роботі, у т. ч.:

- методичний підхід до оцінювання кількісних та якісних особливостей розвитку транскордонних туристичних ринків, який включає: здійснення порівняльного аналізу регіональних туристичних ринків України та Польщі за показниками їх розвитку, економічної ефективності діяльності суб'єктів туристичної сфери, концентрації та локалізації туристичних послуг, а також аналіз факторних детермінант розвитку українсько-польського транскордонного туристичного ринку. Застосування запропонованого підходу дозволяє: розкрити проблеми, що виникають на різних етапах розвитку транскордонних туристичних ринків; визначити спеціалізованість прикордонних регіонів у туристичній сфері; виявити внутрішній потенціал транскордонного регіону щодо розробки спільних туристичних продуктів (С. 75-79; С.86-89, С.90-93, С.94-100);

- наукові основи розробки стратегічних документів розвитку транскордонних туристичних ринків з використанням підходу на основі активів (*asset based development*). Такий підхід, на відміну від підходу до стратегування, яких передбачає акцент на проблемах та потребах громад чи ринків, акцентує увагу на віднайденні та чіткому визначенні перспективних спільних туристичних продуктів та їх активного просування. Підхід до стратегування на основі активів дозволить перейти до розвитку обраних видів smart-туризму та smart-дестинацій в межах транскордонного регіону (С.139-142).

4. Значущість дослідження для науки і практики.

Аналіз наукових результатів дозволяє констатувати, що розробки автора доповнюють і розвивають економічну науку з позицій обізнаності з аспектами удосконалення засад формування та ефективного розвитку транскордонного туристичного ринку в умовах інтегрування України до ЄС. Практичне значення висновків та рекомендацій дисертаційної роботи полягає у тому, що теоретичні та науково-методичні положення доведені до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій щодо обґрунтування політики транскордонного співробітництва, регулювання розвитку українсько-польського транскордонного туристичного ринку. Пропозиції щодо активізації діяльності українських туристичних підприємств та популяризації українсько-польського транскордонного регіону як туристичної дестинації використано у діяльності Управління туризму та курортів Львівської обласної державної адміністрації (довідка від 08.05.2018 р. №282) та в роботі ТзОВ СП «МІСТ-ТУР» (довідка від 12.02.2019 р. №1/28-02).

Низка положень дисертаційної роботи використані у навчально-методичній практиці у викладанні навчальних дисциплін «Міжнародний туризм», «Актуальні проблеми туризму та сфера послуг», «Ринок туристичних послуг» для студентів спеціальності «Туризм» географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка від 18.12.2018 р. №12/362).

Запропоновані у дисертації рекомендації можуть бути також використані у практичній діяльності з актуалізації стратегічних цілей регіональних та міських стратегій соціально-економічного розвитку з врахуванням реалізації заходів для розвитку туристичного ринку на регіональному та міжрегіональному рівнях для досягнення Цілей сталого розвитку для України.

5. Дискусійні положення, зауваження та пропозиції

Проблематика дисертаційної роботи актуальна і важлива, попри позитивні та цінні напрацювання, окремі положення не позбавлені неточностей, а тому потребують подальшого обговорення, уточнення та дискусії. Ознайомлення з дисертаційною роботою та авторефератом дає можливість сформулювати окремі дискусійні положення та зауваження:

1. Дискусійним є твердження на С.58 роботи: «... в Україні smart-спеціалізація саме як інноваційна система прийняття рішень у сфері регіональної та структурної політики на практиці взагалі не отримала розвитку. ... сферу туризму ... не розглядають як пріоритетну для smart-спеціалізації ні в Україні, ні в ЄС, оскільки вона характеризується порівняно нижчою інноваційністю та потребою у smart-технологіях на противагу високотехнологічним сферам економіки». Таке трактування, на нашу думку, є таким, що не відповідає сучасній вітчизняній практиці стратегування на засадах smart-спеціалізації, адже регіональні стратегії соціально-економічного розвитку на період до 2027 р. містять стратегічні напрями розвитку медичного, рекреаційного, історико-культурного туризму (Львівська, Вінницька, Запорізька області). Причому, далі в роботі (С.69) автор аналізує туристичну сферу на предмет її модернізації шляхом диджиталізації, впровадження положень інклюзивного туризму, домінування екологоощадних технологій, які базуються на технологічних інноваціях тощо.

2. У п. 2.1 варто було у регіональному аналізі розвитку туристичної діяльності в Україні та Польщі зробити більший акцент на стані та динаміці

туристичної діяльності прикордонних регіонів, а не лише виділяти регіони-лідери та регіони-аутсайдери за результатами оцінювання.

3. У п 2.2. наведено комплексний SWOT-аналіз розвитку української частини транскордонного туристичного ринку (С.104-105), водночас бракує такого ж аналізу для польської сторони, що дозволило б автору сформулювати об'єктивні висновки, обґрунтувати пропозиції щодо спільних дій щодо усунення загроз та мінімізації слабких сторін тощо.

4. Авторська пропозиція щодо «Розширення українсько-польського транскордонного туристичного ринку за рахунок збільшення кількості туристів у віці 55+ та створення туристичних продуктів для цієї вікової групи», на нашу думку, потребує додаткового обґрунтування у частині аналізу попиту та пропозиції на такі послуги, оцінювання рівня забезпечення усіх складових для надання туристичної послуги (належна туристична інфраструктура, медичний супровід, транспортне сполучення тощо).

5. Недостатньо уваги приділено проблемам детінізації туристичної діяльності та стимулювання підприємницької активності у туристичній сфері, особливо це стосується гірських та депресивних територій транскордонного регіону.

Зазначені дискусійні положення і зроблені зауваження не знижують її наукового і практичного значення для обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку транскордонного туристичного ринку на засадах smart-спеціалізації, ефективного використання ендогенного туристичного потенціалу.

6. Зміст та завершеність дослідження.

Зміст дисертаційної роботи викладений у логічній послідовності, складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, розкрито її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету й завдання

дослідження, об'єкт, предмет та методи дослідження, наукову новизну і практичну цінність одержаних результатів.

Перший розділ роботи **«Теоретико-методологічні засади дослідження та розвитку транскордонних туристичних ринків»** присвячений теоретичному дискурсу поняття «туристичний ринок», «транскордонні регіони», «прикордонні регіони», «транскордонний туристичний ринок» та поглибленню поняттєво-термінологічного апарату дослідження авторськими визначеннями (с. 45), що сприяло подальшому визначенню стратегічних завдань розвитку транскордонного туристичного ринку в контексті євроінтеграційних процесів (С. 53-56), що підтверджується успішними практиками функціонування прикордонних та транскордонних ринків у світі та країнах ЄС зокрема. Належну увагу дослідниця приділила стратегічним аспектам формування й управління туристичним потенціалом регіону у країнах ЄС на засадах smart-спеціалізації, які лежать в основі науково обґрунтованих економічних рішень його використання в перспективі на засадах (с.55-67). Заслуговує на високу оцінку ґрунтований аналіз методологічного підґрунтя вироблення стратегічних пріоритетів стимулювання розвитку транскордонних туристичних ринків: теорія ендогенного зростання; нової економічної географії та теорії кластерів; інституційної економіки (С.63-67).

У другому розділі роботи **«Аналіз тенденцій та чинників розвитку українсько-польського транскордонного туристичного ринку»** розкрито дію основних чинників формування попиту та пропозиції на туристичному ринку регіонів Польщі та України, здійснено порівняння тенденцій розвитку туристичної діяльності двох країн за ключовими показниками протягом 2012-2017 рр. (С.75-86). Визначено головні конкурентні переваги польського туристичного ринку над вітчизняним. Слід відмітити фокусування уваги автора на оцінюванні показника економічної ефективності діяльності суб'єктів туристичної сфери на туристичному ринку для обох країн (С.90-93), а також оцінку рівня концентрації та локалізації туристичної діяльності в регіональному розрізі аналізованих країн (С.94-100). Вагомий прикладний аспект щодо

підвищення ефективності розвитку транскордонного туристичного ринку має аналіз факторних детермінант (С. 107-118), що дало змогу виявити схожі та відмінні чинники розвитку туризму учасників транскордонного співробітництва для розробки диференційованого підходу при формуванні стратегічних цілей для обох учасників транскордонного туристичного ринку.

У третьому розділі роботи **«Стратегічні пріоритети та напрямки розвитку українсько-польського транскордонного туристичного ринку»** здійснено детальний огляд стратегічної документації для організації туристичної діяльності та стимулювання транскордонного співробітництва з вітчизняного та польського боку. Слушне твердження автора щодо різновекторності поглядів на периферійне та прикордонне розміщення населення та влади з обох боків кордону, яке не сприяє виробленню єдиного погляду на розвиток туризму в макрорегіоні (С.130). А тому автор вбачає успішну реалізацію спільних ініціатив шляхом поліпшення інституційного забезпечення. Заслуговує на увагу авторський підхід до розробки стратегічних напрямів на smart-засадах розвитку транскордонного туристичного ринку, який передбачає імплементацію 4 системних елементів: технологій; інновацій в системі маркетингу; сталого розвитку; доступності (С. 145-155). Заслуговує на увагу авторська розробка пропозицій щодо реалізації потенціалу розвитку сфери туризму на принципах smart-спеціалізації (С.158-159), стратегічні пріоритети транскордонного туристичного ринку, напрями зміни іміджу України за кордоном шляхом успішного функціонування українсько-польського транскордонного туристичного ринку (С.160-164).

Стиль викладення матеріалів дослідження, наукових положень, висновків та рекомендацій відзначається науковістю, логічністю і забезпечує доступність сприйняття. Ілюстративний матеріал дисертації представлений 22 рисунками, в т. ч. 5 картосхемами, 26 таблицями, додатками.

У цілому дисертаційна робота характеризується логічністю побудови, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків, сучасним

науковим стилем викладу матеріалу. Робота відзначається теоретичною новизною та практичною цінністю.

7. Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях.

Слід відмітити високий рівень апробації основних положень і результатів дисертаційної роботи, що підтверджується чисельними підтвердженнями участі О. П. Біланюк у міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, форумах, семінарах за період 2011-2019 рр.

Основні результати дослідження опубліковані у наукових працях (21 позиція), серед яких одна колективна монографія, 13 статей у наукових фахових виданнях, з них 9 – зареєстрованих в міжнародних наукометричних базах даних, 7 матеріалів наукових конференцій. Вивчення дисертації та автореферату дозволяє зробити висновок щодо ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації.

8. Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та нормативним актам Атестаційної Колегії МОН України.

Дисертація Ольги Петрівни Біланюк повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», зокрема його пунктам 9, 11, 12, 13, 14, а також нормативним актам Атестаційної комісії Міністерства освіти і науки України, що регламентують таку діяльність. Оформлення дисертації та автореферату відповідає нормативним вимогам щодо їх оформлення.

9. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Ольги Петрівни Біланюк «Розвиток транскордонного туристичного ринку в умовах інтегрування України в ЄС», є завершеною оригінальною науковою працею, самостійно виконаною, оформленою на належному для кандидатських дисертацій теоретичному та

методичному рівнях. Результатом дослідження є нове вирішення наукового завдання: обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку транскордонного туристичного ринку в контексті інтегрування України в ЄС. За своїм змістом та оформленням дисертація в цілому відповідає встановленим вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р. (зі змінами і доповненнями, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), за складом вирішених завдань дисертація відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, її автор – Ольга Петрівна Біланюк – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за означеною спеціальністю.

Офіційний опонент:

старший науковий співробітник
 відділу просторового розвитку
 ДУ «Інститут регіональних досліджень
 імені М.І. Долішнього НАН України»
 кандидат економічних наук, старший
 науковий співробітник

С.Д. Щеглюк

